

CHIẾN THẮNG ĐÀ NẴNG 1858 -1860 LÀ TRẬN THẮNG RẤT OANH LIỆT CỦA QUÂN DÂN VIỆT NAM TRONG THẾ KỶ XIX

Lê Sơn ¹

Trong lịch sử cận đại nước ta đã có một trận chiến mà quân dân Việt Nam đã viết lên trang sử oai hùng cho toàn châu Á, đó là chiến thắng Đà Nẵng 1858- 1860.

Nói toàn châu Á, vì cho đến thời bấy giờ, quân dân các nước lớn mạnh nhất châu Á như Ấn Độ, Trung Hoa, đánh đâu thua đó khi đụng độ với quân Tây dương, đều bị buộc phải ký kết các hiệp ước bất bình đẳng, còn Nhật Bản thì nhanh trí, xin cầu hòa để canh tân nước mình. Nói chung lúc bấy giờ các nước đàn anh toàn châu Á đều đã xếp vó qui hàng, thì chỉ mình quân dân Việt Nam đã đứng vững trước hạm đội pháo thuyền hùng mạnh nhất nhì thế giới thời đó.

Nói vậy không có gì là quá đáng! Hãy nghe hồi kết của trận chiến:

Đến ngày 20 -6-1859 , sau hơn 9 tháng tấn công không hạ được thành Đà Nẵng, sử Pháp viết:

“Ngày 20 - 6 - 1859, Rigault de Genouilly đến thương lượng với các quan Việt. Với thái độ hòa giải, ông chỉ đưa ra yêu sách về tự do tôn giáo, tự do thương mại và việc nhường lại cho Pháp một vùng đất để bảo đảm cho việc thực hiện hiệp ước, nhưng chẳng bao lâu sau, Rigault de Genouilly từ bỏ điều khoản về đất đai, chỉ còn giữ lại yêu sách về tự do tôn giáo và thương mại”.

(Georges Taboulet, *La Geste française en Indochine*, tr. 448)

Có nghĩa là sau hơn 9 tháng tấn công Đà Nẵng, quân Pháp đã phải chịu xuống nước xin thương lượng để họ được rút quân trong danh dự, tức là thừa nhận không thể đánh thắng được quân dân Việt Nam ở Đà Nẵng.

Chúng ta hãy nhớ lại: Tự do tôn giáo và thương mại là lời đề nghị thông thường của chính quyền các nước châu Âu với các nước châu Á thời bấy giờ. Còn việc từ bỏ yêu sách về đất đai thì cần gì phải viển chinh tốn của hao quân?

Thế nhưng, quân ta đã không chịu nhượng bộ. Quân Pháp lại tấn công vào những công sự phòng thủ mới được quân Việt bố trí dọc theo sông Đà Nẵng. Đợt tấn công này cũng không đem lại kết quả nào. Bệnh hoạn và kiệt sức, Tổng tư lệnh quân Pháp chỉ huy chiến dịch đánh chiếm Đà Nẵng lúc bấy giờ là Đô Đốc Rigault de Genouilly dự tính

¹ Tiến sĩ, Thư ký Giải thưởng Trần văn Giàu. Email: lesonphuongngoc@yahoo.com

cho rút chạy khỏi Đà Nẵng. Tháng 11 năm 1859, chính phủ Pháp cử Chuẩn Đô đốc Page đến Đà Nẵng thay cho Rigault de Genouilly. Chuẩn Đô đốc Page chỉ nghiên cứu việc rút quân Pháp, không hề tổ chức tấn công một lần nào nữa.

Như vậy là chiến dịch đánh chiếm Đà Nẵng của quân Pháp đã hoàn toàn thất bại. Chúng đã kéo đến một cách ồn ào và hỗn xược, rồi chúng phải rút đi trong lặng lẽ và buồn thảm. Quân dân Việt Nam đã làm được một việc mà không quân đội châu Á làm được là làm phá sản mưu đồ chiến lược của quân Pháp và làm tiêu tan sự nghiệp của viên tổng tư lệnh quân viễn chinh lòng lầy, Rigault de Genouilly, cũng như sau này chiến dịch Mậu Thân 1968, quân dân ta đã đánh bại âm mưu xâm lược của đế quốc Mỹ và làm tiêu tan sự nghiệp của tướng William Westmoreland, tổng tư lệnh quân Mỹ tại Việt Nam, kể cả tổng thống Mỹ, Johnson.

Quân dân Việt Nam đã đánh bại quân Pháp trong trận chiến Đà Nẵng 1858 - 1860 và hơn thế nữa, quân dân ta đã bẻ gãy mưu đồ xâm lược của thực dân Pháp lúc bấy giờ đối với toàn miền lục địa bán đảo Ấn Trung, cùng vòng cung biển đảo Đông Nam Á.

Chính sử Pháp đã phải thú nhận:

“Cuộc chiến Đà Nẵng chấm dứt vì sự thất bại, thất bại về chính trị lớn hơn thất bại về quân sự”.

(Georges Taboulet, *La Geste française en Indochine*, tr. 449)

Chính trị ở đây là mưu đồ của thực dân Pháp chiếm một địa bàn quan trọng để từ đó có thể đánh chiếm toàn vùng Đông Nam Á.

Trận chiến Đà Nẵng 1858 - 1860, là cuộc đụng đầu lịch sử qui mô lớn đầu tiên giữa quân dân ta với đoàn pháo thuyền hùng mạnh nhất của nước Pháp và cũng là một trong hai đoàn pháo thuyền mạnh nhất thế giới thời bấy giờ. Từ ngày 1 - 9 - 1858, quân Pháp nổ phát pháo tấn công thành Đà Nẵng cho đến ngày 23 - 3 - 1860, ngày người lính Pháp cuối cùng rời Đà Nẵng là thời gian gần 19 tháng.

oOo

Sử Pháp muốn quên trận chiến ấy đi vì bị thua đau, khiến chính phủ Pháp phải thay đổi cả một ý đồ chiến lược. Còn sử ta thì chưa làm lộ ra tầm vóc to lớn của quân dân ta tại cuộc chiến Đà Nẵng 1858 - 1860.

Cuộc chiến chống Pháp ở Đà Nẵng, quân dân ta đoàn kết trên dưới một lòng ra sức đánh giặc cứu nước. Đó là thời kỳ trước khi triều đình Huế ký hòa ước Nhâm Tuất (1862), cái hòa ước tai hại, đã làm chia rẽ dân tộc, là nguyên nhân chủ yếu làm suy yếu đất nước và dẫn đến cảnh tan đàn xẻ nghé, nước mất nhà tan.

Trở lại thời kỳ nước ta còn độc lập dưới triều Nguyễn, bắt đầu từ thập niên 1840, ý đồ xuyên suốt của đế quốc Pháp là tìm một chỗ đứng chân cho hạm đội pháo thuyền và thương thuyền Pháp tại khu vực bán đảo Ấn Trung nhìn ra vùng biển đảo Tây Thái

Bình Dương. Chỗ đứng chân này là bàn đạp lý tưởng cho quân đội Pháp tiến sâu vào lục địa châu Á, vừa làm trung tâm khống chế hữu hiệu vòng cung biển đảo và hải trình từ Ấn Độ đến Trung Hoa. Chỗ đứng chân ấy, cả thực dân Anh và thực dân Pháp đều cho rằng Đà Nẵng là vị trí lý tưởng nhất, **một Gibraltar của châu Á**.

Đế quốc Pháp luôn cạnh tranh thuộc địa và giành ảnh hưởng với đế quốc Anh trên khắp thế giới. Năm 1840, khi đế quốc Anh được sở hữu nhượng địa Hồng Kông, thì đế quốc Pháp càng nung nấu chủ trương giành cho được bán đảo Ấn Trung và biển đảo xứ Đông Ấn, tức là bắt đầu bằng việc chiếm giữ Đà Nẵng.

Vào năm 1847, khi nghe tin John Davis, Toàn quyền Anh ở Hồng Kông đích thân đến Đà Nẵng khảo sát thực tế, mang theo thư của Nữ hoàng Victoria nước Anh, xin triều đình Huế được giao thương và xin lập một đồn trong vịnh Đà Nẵng thì chính phủ Pháp quyết tâm chiếm Đà Nẵng càng nhanh càng tốt.

Lâu nay, người ta lầm tưởng, việc quân Pháp chủ trương đánh chiếm Đà Nẵng là để làm bàn đạp tiến đánh kinh thành Huế. Chính viên Tổng tư lệnh Rigault de Genouilly, Tổng chỉ huy chiến dịch Đà Nẵng của Pháp nói rằng, thủy quân của ông không thể hành quân đường bộ từ Đà Nẵng ra Huế được. Thực ra, thực dân Pháp chủ trương đánh chiếm Đà Nẵng với mưu đồ lớn hơn, có ý nghĩa chiến lược bao quát hơn, để tiến tới xây dựng Đà Nẵng thành một căn cứ quân sự hùng mạnh, **thành một bàn đạp lý tưởng**, nhằm giành lấy toàn bộ khu vực thuộc địa rộng lớn gồm cả khu vực Đông Nam Á cho mình, không để cho đế quốc Anh dòm ngó, giành mất.

Trong cuộc chiến năm 1858-1860, quân dân ta đã anh dũng đập tan chiến dịch đánh chiếm Đà Nẵng của thực dân Pháp, làm phá sản chiến lược thống trị toàn vùng Đông Nam Á của đế quốc Pháp lúc bấy giờ.

Tiếc thay, triều đình Huế đã không nắm rõ tình hình biến động của thế giới lúc bấy giờ, nên đã không có quyết sách kịp thời, đã bỏ lỡ hai cơ hội tốt có thể đánh đuổi quân xâm lược khỏi bờ cõi nước ta. Và cũng vì không thể biết tình hình quân Pháp bấy giờ đang bị thu hút cả vạn quân ở Ý và bị đánh bại thảm hại ở Trung Hoa, nên Pháp phải lập mưu cầu hòa với ta, dẫn đến việc triều đình Huế ký kết hòa ước tai hại, “*Hòa ước Nhâm Tuất (1862)*”.

Những chi tiết này, sử Pháp cố lờ đi, còn sử ta lâu nay đều không nêu bật ra. Chúng tôi tìm thấy nhiều chi tiết rất hữu ích trong sách của tác giả Trần Văn Giàu và sách của tác giả Thái Hồng, cũng như các bài viết của các tác giả Đỗ Quang Hưng, Hoàng Anh, Bùi Kha, Ngô Văn Minh... Chúng tôi đã bỏ ra nhiều năm tham khảo các tài liệu tiếng Pháp và tiếng Việt có liên quan, rồi biên dịch một số chương trong sách “*La Geste Francaise en Indochine*” của sử gia Pháp Georges Taboulet, đính kèm theo sách này gồm bản dịch tiếng Việt và nguyên tác tiếng Pháp để minh chứng và tiện đối chiếu.

Chiến thắng của quân dân Việt Nam trước đội quân pháo thuyền Pháp thuộc loại hiện đại nhất thế giới lúc bấy giờ, ngay sau khi chúng đã lần lượt đánh bại quân đội Nga - Sa hoàng và quân đội Trung Hoa - Mãn Thanh là trận thắng cực kỳ oanh liệt, cần phải làm sáng tỏ tầm vóc đích thực của “*Chiến thắng Đà Nẵng 1858 - 1860*”.

Thời kỳ gần trăm năm cai trị nước ta, thực dân Pháp đã cố tình làm cho chiến thắng Đà Nẵng năm 1858 – 1860 của quân dân Việt Nam bị lu mờ.

Chiến thắng Đà Nẵng 1858-1860, sự thật và bài học lịch sử:

Thứ nhất: Trận chiến Đà Nẵng 1858-1860, sách sử ta quy cho triều Nguyễn có tội làm mất nước, nên mặc nhiên cho cái gì của triều Nguyễn cũng đều dở, tệ. Chính sử gia Pháp viết: “*Trận Đà Nẵng 1858, ta thất bại, thất bại về chính trị lớn hơn thất bại về quân sự*”. Sử Pháp đã phải công nhận là quân mình thua, mưu đồ chiến lược bị thất bại.

Thứ nhì: Tướng Pháp de Genouilly chỉ huy trận Đà Nẵng lúc đó mới vừa đánh thắng Nga Sa hoàng ở Crimée, rồi đánh bại quân Mãn Thanh ở Quảng Châu, buộc nhà Thanh ký hiệp ước Thiên Tân bất bình đẳng. de Genouilly lại nhận nhiệm vụ đánh ta, tính hốt ỏ nhanh gọn. Thế mà, sau 19 tháng không chiếm được Đà Nẵng, de Genouilly bị cách chức. de Genouilly thắng quân Nga, thắng quân Tàu mà thua quân ta, rõ là trận Đà Nẵng có khác chi Điện Biên Phủ!

Thứ ba: Sử ta xưa nay viết Pháp đánh Đà Nẵng để đánh Huế, là hoàn toàn sai lầm. Vì hải quân không thể mang vác đi bộ hơn 100km, lại phải qua cái đèo cao nhất dài nhất nước ta là đèo Hải Vân, trong khi từ biển Thuận an lên kinh thành Huế chưa tới 15km. Pháp đánh Đà Nẵng mục đích chủ yếu là nhằm xây dựng Đà Nẵng thành một cứ điểm hùng mạnh để chinh phục toàn vùng Đông Nam Á, tạo thế đối sánh với thực dân Anh đã khống chế Đông Bắc Á, bằng cách chiếm Hồng Kông trước đó 8 năm

Thứ tư: Trận Đà Nẵng 1858 quân ta chỉ có 2.000 mà sử Pháp viết là từ 6.000 đến 10.000. Sử ta vô tư sao y sử Pháp không biết rằng sử Pháp sử Tàu khi viết về ta thì đầy thiên kiến, không thể tin được. Tờ tâu của tư lệnh mặt trận Nguyễn Tri Phương cho biết quân ta chỉ có 2.000 biên binh (quân chính quy), liên quân Pháp Tây Ban Nha có 3.000. Nên nhớ là thời xưa bên cạnh quân chính qui, còn có quân nghĩa dũng và dân công. Quân nghĩa dũng do các sĩ phu yêu nước, tự huy động, tự chu cấp quân lương và chỉ huy. Quân nghĩa dũng chỉ làm thanh thế chứ ít được xung trận. Nhiều bậc sĩ phu có cả ngàn lính. Còn dân công thì do lý hương địa phương huy động ngắn hạn. Hai thứ quân này thực ra không trực tiếp chiến đấu, nên không thể kể vào quân số được.

Thứ năm: Quân Pháp bị quân dân ta giết chết nhiều, mà sử Pháp đổ vấy cho bệnh dịch tả cho đỡ mất mặt. Báo cáo của tư lệnh de Genouilly về bộ Hải quân Pháp, bệnh dịch tả bùng phát trong quân Pháp khi ở Thượng Hải, de Genouilly đưa quân kéo về trạm Kulikan ở đảo Hải Nam chữa bệnh, dứt bệnh mới đi đánh Đà Nẵng.

Thứ sáu: Quân ta bỏ lỡ 2 cơ hội phản công đẩy quân Pháp ra khỏi đất nước.

- Lần 1, khi bất ngờ đánh trộm Gia Định, de Genouilly cho rút ngay đại quân trở lại Đà Nẵng, chỉ để lại một ít quân giữ bảo Hữu Bình ở hạ lưu sông Saigon để nếu bị thua thì rút chạy, nhưng quân ta không nắm tình hình địch, thừa thế tập trung quân các tỉnh Nam bộ và Nam Trung bộ đánh bật quân Pháp ra biển, thì lại cố thủ.

- Lần 2, khi de Genuilly trở lại đánh Đà Nẵng lần nữa không chiếm được, tinh thần quân Pháp rệu rã xin cầu hòa. Quân ta không nắm được tình hình, không cho hòa mà cũng không tập trung tấn công tiêu diệt quân Pháp

Thứ bảy: Từ đó, vấn đề là quân Pháp, rồi đến quân Mỹ đều chọn địa bàn Quảng Nam - Quảng Ngãi - Đà Nẵng làm bàn đạp đối sánh với Đông Bắc Á thì ta cũng phải nghiên cứu quy hoạch địa bàn này làm bàn đạp căn bản chống bành trướng Trung Quốc.

Tp. Hồ Chí Minh, 9-3-2018

Lê Sơn

Tài liệu tham khảo:

1. Jean Lacouture, *Encyclopedia Britanica* (Bản dịch nội đoạn của Lê Thành Khôi)
2. Georges Taboulet, *La Geste francaise en Indochine*.
3. Douglas Brinkley, *Lịch sử nước Mỹ*, bản dịch của Lê Sơn Phương Ngọc - July July (bản thảo)
4. Trần Văn Giàu, *Trần Văn Giàu Toàn tập, 28 tập*, (bản thảo).
5. Thái Hồng, *Nguyễn Tri Phương*.
6. Các tác giả Đỗ Quang Hưng, Hoàng Anh, Bùi Kha, Ngô Văn Minh, *Bài viết lẻ*.